

ขณะจิตสุดท้าย: ความจริงที่ชาวพุทธควรรู้

The last moment of mind: The truth a Buddhist should know

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Kritsana Raksachorn^๑

อรชร ไกรจักร์ Orachorn Kraichakr^๒

พระมหาวัชรธรรม ญาณกิติ^๓

phramaha waruntorn yannakitti^๓

Received: September 29, 2021

Revised: December 23, 2021

Accepted: December 25, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของขณะจิตสุดท้าย ขณะจิตสุดท้ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นจุดเปลี่ยนผ่านจากภพปัจจุบันไปยังภพหน้า ขณะจิตสุดท้ายจะผ่องใสหรือเศร้าหมองขึ้นอยู่กับกรรม ๔ อย่าง คือ (๑) ครุกรรม คือ กรรมหนักที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล (๒) อาสันนกรรม คือ กรรมที่ทำในเวลาใกล้ตายและกรรมที่ระลึกถึงในเวลาใกล้ตายที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล (๓) อาจิณณกรรม คือ กรรมที่ทำงานเป็นปรกตินิสัยที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล (๔) กตัตตากรรม คือ กรรมที่สีกว่ากระทำเป็นกรรมที่ทำด้วยความไม่ตั้งใจมีเจตนาอ่อนๆ กรรม ๔ อย่างเหล่านี้ หากเป็นกรรมฝ่ายกุศล ก็จะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติ หากเป็นกรรมฝ่ายอกุศลก็จะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ

คำสำคัญ : ความตาย, ขณะจิตสุดท้าย, กรรม

^๑ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand. E-mail: Kritsana.rak@mcu.ac.th

^๒ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand. E-mail: pu_2556@yahoo.com

^๓ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand. E-mail: warantorn999@gmail.com

Abstract

This article shows the importance of the last moment of mind. The last moment of mind is the transferring mind leads to the rebirth in different realms whether wholesome or unwholesome. In another word, when experiencing near death moment, the last moment of mind is the most important moment of transferring of destinations whether pleasant or unpleasant. According to the Buddhism, the last moment of unwholesome mind will lead to the unpleasant realms. In the opposite way the last moment of wholesome mind will lead to the pleasant realms. There are 4 different deeds: **Garukamma, Āsannakamma, Āciṇṇakamma and Katattākamma**. Any of these four kammās determine the last moment of mind. Wholesome deeds purify the mind before dying while the unwholesome deeds pollute the intrinsic nature of last moment of mind. The new birth will be destined by the quality of the last moment of mind.

Keywords: Death, The last moment of mind, Kamma

๑. บทนำ

การได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ยาก จะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า “กิจฺฉน มนุสฺสสปฏิลาโภ การได้อัฏฐภาพความเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่ได้มาโดยยาก”^๔ แน่นนอนว่า มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาจะต้องตาย ความตายเป็นสิ่งที่มาคู่กับการเกิด มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีพ้นได้ แม้มนุษย์จะหาทางหนีความตายด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเหาะขึ้นไปบนอากาศ หรือการดำน้ำลงไปใต้น้ำทะเล หรือการไปหลบหลีกที่ซอกเขา ก็ไม่สามารถจะหนีพ้นความตายไปได้^๕ เพราะความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องประสบในวาระสุดท้ายของชีวิต ฉะนั้น เมื่อเราทราบข้อเท็จจริงที่ว่า การได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ยาก และมนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้ การถือเอาประโยชน์จากการได้เกิดมาเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ สำหรับการถือเอาประโยชน์จากการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ พระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท^๖ ละความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อมและชำระจิตของตนให้ผ่องใส^๗ เหตุผลที่

^๔ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๙๐.

^๕ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๒๘/๔๓.

^๖ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑.

พระพุทธศาสนาสอนให้ละชั่วทำดี ก็เพราะพระพุทธศาสนามีหลักการที่ว่า กรรมจะเป็นตัวจำแนกสรรพสัตว์ให้เลวและประณีต^๗ คนที่ทำความดีย่อมได้รับผลที่ดี คนที่ทำความชั่วย่อมได้รับผลที่ไม่ดี และมากไปกว่านั้น กรรมที่ทำดีและไม่ดีจะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายแล้วชี้ทางให้ไปสู่สุคติหรือทุคติ

๒. ขณะจิตสุดท้ายขึ้นอยู่กับกรรม

ขณะจิตสุดท้ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นจุดเปลี่ยนผ่านจากภพหนึ่งไปอีกภพหนึ่ง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเต อสงกิลฺลฺเห สุคติ ปาฏิกงฺขา เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้ จิตเต อสงกิลฺลฺเห ทุคติ ปาฏิกงฺขา เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคติเป็นอันหวังได้”^๘ จากพระพุทธพจน์ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องจิตเป็นอย่างยิ่ง เพราะการจะไปสู่สุคติขึ้นอยู่กับขณะจิตสุดท้ายที่ผ่องใสและการไปสู่ทุคติขึ้นอยู่กับขณะจิตสุดท้ายที่เศร้าหมอง จะอย่างไรก็ตาม ขณะจิตสุดท้ายจะผ่องใสหรือเศร้าหมองนั้นขึ้นอยู่กับกรรม ๔ อย่าง คือ

๑. ๑. ครุกรรม หมายถึง กรรมหนัก หากเป็นฝ่ายกุศลจะหมายถึง การได้ฌาน มรรค และผล หากเป็นฝ่ายอกุศลจะหมายถึง การทำอนันตริยกรรม ๕ คือ การฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำโลหิตุปบาท และทำสังฆเภท

๒. ๒. อาสันนกรรม หมายถึง กรรมที่ระลึกถึงในเวลาใกล้ตายและทำในเวลาใกล้ตาย ไม่ว่าจะ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม

๓. ๓. อาจิณณกรรม หมายถึง กรรมที่ทำจนเป็นปรกตินิสัยที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล เช่น การรักษาศีล หรือ การทำผิดศีลเป็นต้น

๔. ๔. กตัตตากรม หมายถึง กรรมที่สักว่ากระทำซึ่งเป็นกรรมที่ทำด้วยความไม่ตั้งใจโดยมีเจตนาอ่อนๆที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล

กรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดากรรม ๔ อย่างข้างต้น จะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายแล้วนำไปสู่ภพที่ ๒ หากเป็นกรรมฝ่ายกุศลจะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติและหากเป็นกรรมฝ่ายอกุศลจะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ^๙

๒.๑ การส่งผลของครุกรรมต่อขณะจิตสุดท้าย

^๗ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

^๘ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

^๙ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒-๖๓.

^{๑๐} อภิธมมตตถสงคโ จ ตโยอภิธมมตตถสงคหฎฐิกา เจว (บาลี) ๑/ ๕๑/๒๔๘.

บุคคลที่ใกล้ตายหากเคยทำกรรมไว้ เมื่อถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ขณะจิตสุดท้ายจะขึ้นอยู่กับกรรม กล่าวคือ กรรมฝ่ายกุศลจะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติ และกรรมฝ่ายอกุศลจะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ^{๑๑} ดังนั้น เพื่อให้เห็นภาพในการส่งผลของกรรมฝ่ายกุศลที่เป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติและกรรมฝ่ายอกุศลที่เป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ ผู้เขียนจะนำเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาแสดงดังต่อไปนี้

กรณีหาริตดาบส

ในอดีตกาล หาริตดาบสวชในป่าหิมพานต์ทำทานและอภิญญาให้เกิดขึ้น ภายหลังจึงไปอยู่ในพระราชอุทยานของพระเจ้ากรุงพาราณสี ฉันทัตตาหารในพระราชวังของพระเจ้ากรุงพาราณสีเป็นประจำ ต่อมา พระเจ้ากรุงพาราณสีจึงเสด็จไปปราบกบฏที่ปัจฉิมตชนบท พระเทวีจึงได้รับมอบหมายให้อังคาสหาริตดาบสแทนพระราชอาชญา อุตม์วันหนึ่ง หาริตดาบสได้มีเพศสัมพันธ์กับพระเทวี เรื่องการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างหาริตดาบสและพระเทวีแพร่จ่ายไปทั่วพระนคร เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จกลับมา ทราบความดังกล่าวแต่ก็ไม่ทรงเชื่อจึงได้ตรัสถามหาริตดาบส หาริตดาบสจึงกราบทูลตามความเป็นจริง ต่อจากนั้น หาริตดาบสจึงขอโอกาสพระราชอาชญาไปยังบรรณศาลาเพ่งดวงกลีณ ทำทานให้เกิดขึ้นอีก จึงมาแสดงธรรมแก่พระราชอาชญา เมื่อถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต หาริตดาบสเป็นผู้มีมานไม่เสื่อม ได้ไปเกิดในพรหมโลก^{๑๒} จะเห็นได้ว่า หาริตดาบสออกบวชตั้งใจบำเพ็ญเพียรและเคยปล้ำปลาดทำความชั่วถึงกับเป็นที่ครหาของชาวเมือง ต่อมาภายหลังหาริตดาบสก็บำเพ็ญมานให้เกิดขึ้น ซึ่งมานนั้นจัดเป็นกรรมฝ่ายกุศลแน่นอนว่า เมื่อหาริตดาบสรักษามานไม่ให้เสื่อม มานที่เป็นกรรมฝ่ายกุศลจึงเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายของหาริตดาบสให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในพรหมโลก

กรณีพระเจ้าอชาตศัตรู

พระเจ้าอชาตศัตรูได้เลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเทวทัต และพระเทวทัตได้ชักชวนให้พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นสมเด็จพระบิดา และพระเทวทัตจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทราบว่าพระเจ้าอชาตศัตรูจะปลงพระชนม์เพราะอยากได้ราชสมบัติ พระเจ้าพิมพิสารจึงได้สละราชสมบัติให้แก่พระเจ้าอชาตศัตรู แม้พระเจ้าอชาตศัตรูจะได้ราชสมบัติตามความปรารถนาก็ตาม พระเทวทัตก็พุดชวนให้พระเจ้าอชาตศัตรูผูกคิดเกี่ยวกับการได้มาซึ่งราชสมบัติและการไม่ได้ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร ต่อมาภายหลัง พระเจ้าอชาตศัตรูจึงได้ทำการชิงพระเจ้าพิมพิสารไว้ในคุกที่ขังนักโทษ และทำที่สุด

^{๑๑} อภิธมมตตถสสงคโห จ ตโยอภิธมมตตถสสงคทฎีกา เจว (บาลี) ๑/ ๕๑/๒๔๘.

^{๑๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๙-๗๐.

พระเจ้าอชาตศัตรูได้ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าพิมพิสารจึงได้สวรรคตลง พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทำปิตุฆาตคือการฆ่าพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นสมเด็จพระบิดาของพระองค์เอง เมื่อถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต พระเจ้าอชาตศัตรูก็ได้บังเกิดในโลหภูมิทรก^{๑๓} จะเห็นได้ว่า การที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทำปิตุฆาตกรรมคือการปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารจัดเป็นกรรมกรรมฝ่ายอกุศล ดังนั้น กรรมกรรมฝ่ายอกุศลจึงเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายของพระเจ้าอชาตศัตรูให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในอบายภูมิคือโลหภูมิทรก แม้ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจะระบุว่า พระเจ้าอชาตศัตรูเคยอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๑^{๑๔} ซึ่งเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตาม บุญกุศลที่เคยอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ก็ยังมีกำลังอ่อนกว่ากรรมกรรมฝ่ายอกุศลคือการปลงพระชนม์สมเด็จพระบิดา ดังนั้น เมื่อถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ขณะจิตสุดท้ายของพระองค์จึงเศร้าหมองแล้วนำไปบังเกิดในทุคติคือโลหภูมิทรก

๒.๒ การส่งผลของอาสันนกรรมต่อขณะจิตสุดท้าย

สำหรับบุคคลที่ใกล้ตายที่ไม่ได้ทำกรรมไว้ ขณะจิตสุดท้ายจะขึ้นอยู่กับอาสันนกรรม คือ กรรมที่ทำหรือระลึกถึงในเวลาใกล้ตาย ดังนั้น บุคคลที่ใกล้ตายบางคนแม้จะทำความดีมาตลอดชีวิต แต่เมื่อก่อนจะถึงวาระสุดท้าย กลับปลั่งพลาดไปทำความชั่วหรือระลึกถึงกรรมชั่วที่เคยทำ ขณะจิตสุดท้ายก็อาจจะเศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่ใกล้ตายบางคนแม้จะทำความชั่วมาตลอดชีวิต แต่เมื่อก่อนจะถึงวาระสุดท้าย กลับได้ทำความดีบางอย่างหรือระลึกถึงกรรมดีที่เคยทำ ขณะจิตสุดท้ายก็อาจจะผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติ^{๑๕} ดังนั้นเพื่อให้ภาพในการส่งผลของอาสันนกรรมฝ่ายกุศลที่เป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติ และอาสันนกรรมฝ่ายอกุศลที่เป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ ผู้เขียนจะนำเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มาแสดงดังต่อไปนี้

กรณีโจร ๕๐๐

ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ มีโจรกลุ่มหนึ่งจำนวน ๕๐๐ คน หาเลี้ยงชีพด้วยการขโมยสิ่งของของชาวบ้าน ต่อมาวันหนึ่งพวกเขา ก็ขโมยสิ่งของของชาวบ้านเช่นเดิม แต่ถูกชาวบ้านตามไล่จับ จึงได้วิ่งหนีเข้าไปในป่า เมื่อเข้าไปในป่าก็ได้พบเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งแล้วขอความช่วยเหลือจากพระภิกษุ พระภิกษุจึงพูดว่า ที่พึ่งอย่างอื่นเหมือนกับที่พึ่งคือศีลไม่มี ดังนั้นแล้วจึงให้โจร ๕๐๐ เหล่านั้นสมาทานศีล ๕ สอนให้พวกเขารักษาศีล ๕ ไม่ให้ขาดและสอนไม่ให้โกรธ ทันใดนั้น พวกชาวบ้านก็ตามมาเห็นโจรเหล่านั้นแล้วลงมือฆ่าโจรให้ตายทั้งหมด โจร ๕๐๐

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๔-๕๙.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกพิมพ์ไท จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๖๑-๗๐.

^{๑๕} อภิธรรมตตถสงคโห จ ตโยอภิธรรมตตถสงคทฎีกา เจว (บาลี) ๑/ ๕๑/๒๔๘, ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๐๐/๓๖๐.

เหล่านั้นรักษาศีล ๕ ไม่ขาดจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๖} จะเห็นได้ว่า การที่โจร ๕๐๐ รักษา ศีล ๕ ในเวลาใกล้ตาย จัดเป็นอาสนนกรรมฝ่ายกุศล ดังนั้น อาสนนกรรมฝ่ายกุศลจึงเป็น ตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายของโจร ๕๐๐ เหล่านั้นให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะอย่างไรก็ตาม กรณีโจร ๕๐๐ นี้ดูเหมือนว่า กฎแห่งกรรมไร้ความยุติธรรม เพราะโจร ๕๐๐ ทำ ความชั่วมาทั้งชีวิต แต่รักษาศีล ๕ ในช่วงเวลาใกล้ตาย โจร ๕๐๐ เหล่านั้นกลับได้ไปเกิดในสุคติ การที่โจร ๕๐๐ ได้ไปเกิดในสุคติเพราะกรรมที่ทำในเวลาใกล้ตายคือการรักษาศีล ๕ ทำให้จิตของ พวกเขาผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติ ซึ่งก็ตรงกับพระพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเต อสงกิลฺโลเจ สุคติ ปาฏิกงขา เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้”^{๑๗} อย่างไรก็ตาม โจร ๕๐๐ เหล่านั้นก็ต้อง ได้รับผลกรรมที่ตนเคยปล้นชิงของชาวบ้านอย่างแน่นอน

กรณีพระนางมัลลิกา

พระนางมัลลิกาเป็นพระมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระนางได้ถวายอสนิสถาน (ทานที่ไม่มีใครเหมือน) และบำเพ็ญบุญกุศลอย่างต่อเนื่อง อยู่มาวันหนึ่ง พระนางมัลลิกาได้มี เพศสัมพันธ์กับสุนัขัตว์โปรด เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทอดพระเนตรเห็นการกระทำของพระนาง จึงได้ตรัสถามเหตุผลถึงการกระทำเช่นนั้น แต่พระนางได้กราบทูลความเท็จและปฏิเสธว่าไม่ได้ทำ กาลเวลาต่อมา เมื่อพระนางมีพระพรชามากและในเวลาที่จะสิ้นพระชนม์ พระนางได้ระลึก กรรมชั่วที่ตนเองได้โกหกพระสวามี จิตใจของพระนางจึงเร้าร้อนและนางได้เสด็จทิวงคต ไปบังเกิดเป็นโอปาทิกะสัตว์ในนรก^{๑๘} จะเห็นได้ว่า การที่พระนางมัลลิการะลึกถึงกรรมชั่วที่เคย โกหกพระเจ้าปเสนทิโกศลในเวลาใกล้ตาย จัดเป็นอาสนนกรรมฝ่ายอกุศล ดังนั้น อาสนนกรรมฝ่าย อกุศลจึงเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายของพระนางมัลลิกาให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในนรก

๒.๓ การส่งผลของอาจินณกรรมต่อขณะจิตสุดท้าย

อนึ่ง บุคคลที่ใกล้ตายที่ไม่ได้ทำกรรม ไม่ได้ทำอาสนนกรรมหรือไม่ได้ระลึกถึงกรรม ที่ตนเองเคยทำในเวลาใกล้ตาย ขณะจิตสุดท้ายจะขึ้นอยู่กับอาจินณกรรม^{๑๙} ดังนั้น เพื่อให้เห็น ภาพในการส่งผลของอาจินณกรรมฝ่ายกุศลที่เป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไป เกิดในสุคติและอาจินณกรรมฝ่ายอกุศลที่เป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไป เกิดในทุคติ ผู้เขียนจะนำเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มาแสดงดังต่อไปนี้

กรณีธัมมิกอุบาสก

^{๑๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, *มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๓-๑๗๔.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒-๖๓.

^{๑๘} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๕๑/๑๐๐-๑๐๒.

^{๑๙} อภิธมมตถสจโก จ ตโยอภิธมมตถสจกัญญา เจว (บาลี) ๑/ ๕๑/๒๔๘.

ในกรุงสวตถิ มีธัมมิกอุบาสกคนหนึ่งพร้อมกับภรรยาและลูกๆ มีปรกติรักษาศีล มีจิตที่ยินดีในการให้ทาน มีธรรมอันงาม ต่อมาภายหลังเขาก็ชราภาพลง โรคภัยต่างๆก็เข้ามาเยือน เขาแม้จะป่วยเพียงใดก็ตาม ก็ส่งคนไปนิมนต์พระภิกษุมาสาธยายพระสูตรให้ฟัง พระภิกษุเมื่อมายังบ้านของธัมมิกอุบาสกจึงนั่งลงเตรียมจะสาธยายพระสูตร ลำดับนั้น ธัมมิกอุบาสกจึงได้อาราธนาให้พระภิกษุสาธยายมหาสติปัฏฐานสูตร ในขณะที่เดียวกันนั้น เทวดาจากเทวโลกทั้ง ๖ ชั้น ได้นำราชรถมาเชื้อเชิญให้ธัมมิกอุบาสกขึ้นรถไปสวรรค์ด้วยกัน ธัมมิกอุบาสกจึงได้ตัดสินใจไปกับราชรถของเทวดาที่มาจากชั้นดุสิตแล้วก็ได้เสียชีวิตลงไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต^{๒๐} จะเห็นได้ว่า การที่ธัมมิกอุบาสกทำบุญให้ทานรักษาศีลฟังธรรมมาตลอดชีวิต จัดเป็นอาจินณกรรมฝ่ายกุศล ดังนั้น อาจินณกรรมฝ่ายกุศลจึงเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายของธัมมิกอุบาสกให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

กรณีนายจุนทสุกริก

นายจุนทสุกริกประกอบอาชีพฆ่าสุกรเพื่อจำหน่ายบ้างและฆ่าสุกรเพื่อบริโภคเองบ้าง เขาประกอบอาชีพนี้เป็นระยะเวลา ๕๕ ปี พระพุทธเจ้าแม่ประทับอยู่ใกล้ๆบ้าน นายจุนทสุกริกก็ไม่มีความคิดที่จะถวายภัตตาหารแด่พระองค์หรือนำดอกไม้ไปถวายแด่พระองค์หรือทำบุญอื่นๆ แต่อย่างไรก็ดี สนใจในการประกอบอาชีพฆ่าสุกรเพื่อจำหน่ายอย่างเดียว อยู่มาวันหนึ่ง เขาได้ป่วยและความร้อนจากไฟในอเวจีนรกก็ส่งความร้อนมาถึงร่างกายของเขา เมื่อเขาเกิดอาการเร่าร้อนเช่นนี้ จึงได้ส่งเสียงดังเหมือนสุกรคลานไปทั่วอยู่ภายในเรือน คนในครอบครัวจึงมัดเขาแล้วปิดปาก แม้จะปิดปากไว้ เขาก็ยังส่งเสียงดังอยู่เช่นเดิม จนเพื่อนบ้านที่อยู่ข้างๆเกิดความรำคาญ เป็นระยะเวลาถึง ๗ วัน ต่อมาในวันที่ ๘ นายจุนทสุกริกจึงได้เสียชีวิตแล้วไปเกิดในอเวจีนรก^{๒๑} จะเห็นได้ว่า การที่นายจุนทสุกริกประกอบอาชีพฆ่าสุกรเพื่อจำหน่ายเป็นระยะเวลา ๕๕ ปี จัดเป็นอาจินณกรรมฝ่ายอกุศล ดังนั้น อาจินณกรรมฝ่ายอกุศลจึงเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายของนายจุนทสุกริกให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในอเวจีนรก

๒.๔ การส่งผลของกตัตตกรรมต่อขณะจิตสุดท้าย

สำหรับบุคคลที่ใกล้ตายที่ไม่ได้ทำกรรมดี อาสันนกรรม และอาจินณกรรม ขณะจิตสุดท้ายจะขึ้นอยู่กับกตัตตกรรม ซึ่งหลักการว่าด้วยกรรมที่นำไปเกิดในภพใหม่ ท่านอธิบายไว้แบบนี้^{๒๒} แต่เนื่องด้วยกตัตตกรรมเป็นกรรมที่ทำด้วยเจตนาที่ไม่มีกำลังหรือเป็นกรรมที่ทำด้วยความไม่ตั้งใจ การจะนำเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอธิบายว่า บุคคลนั้นบุคคลนี้ได้เกิดเป็นเทวดา เป็นมนุษย์เพราะกตัตตกรรมฝ่ายกุศลเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติ หรือที่ได้เกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉานเพราะ

^{๒๐} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๑๒๒-๑๒๕.

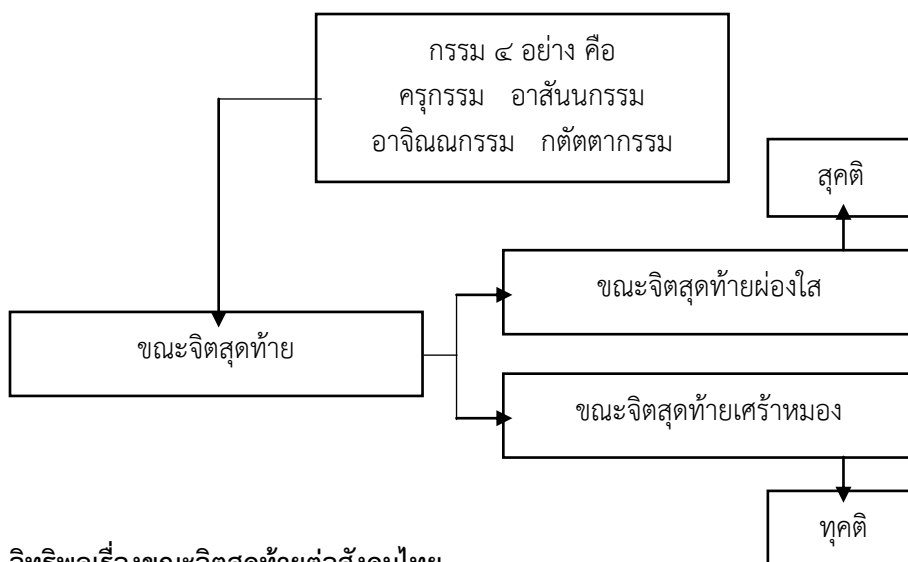
^{๒๑} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๑๑๙-๑๒๑.

^{๒๒} อภิธมมตตถสงคโห จ ตโยอภิธมมตตถสงคทฎีกา เจว (บาลี) ๑/ ๕๑/๒๔๘.

กตัตตากรรมฝ่ายอกุศลเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ ค่อนข้างจะลำบากเพราะมีความเป็นนามธรรมสูงมาก ไม่เหมือนครุกรรม อาสันนกรรมและ อาจิณณกรรมที่ยังมีความเป็นรูปธรรมให้เห็นอยู่ เช่น ที่บุคคลนั้นบุคคลนี้ไปเกิดในภพนั้นภพนี้ เพราะทำครุกรรมบ้างเพราะทำอาสันนกรรมบ้างเพราะทำอาจิณณกรรมบ้าง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า กรรมที่บุคคลได้กระทำลงไปหากเป็นกรรมฝ่ายอกุศลก็จะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้ผ่องใสแล้วนำไปเกิดในสุคติและหากเป็นกรรมฝ่ายอกุศลก็จะเป็นตัวกำหนดขณะจิตสุดท้ายให้เศร้าหมองแล้วนำไปเกิดในทุคติ

แผนภาพนี้ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการขณะจิตสุดท้าย

๓. อิทธิพลเรื่องขณะจิตสุดท้ายต่อสังคมไทย

เนื่องด้วยสังคมไทยเป็นเมืองพุทธจึงเป็นเมืองที่ได้รับอิทธิพลคำสอนจากพระพุทธศาสนา หนึ่งในบรรดาคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ เรื่องขณะจิตสุดท้าย แนวคิดคำสอนเรื่องขณะจิตสุดท้ายเป็นที่รับรู้ของชาวพุทธจำนวนมาก ข้อเท็จจริงที่ชี้ว่า สังคมไทยได้รับอิทธิพลเรื่องขณะจิตสุดท้ายจากพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑. พระภิกษุในสังคมไทยสอนชาวพุทธให้รู้จักเรื่องขณะจิตสุดท้าย เช่น พระไพศาล วิสาโล ที่ออกมาให้สัมภาษณ์กับนายวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ ความตอนหนึ่งว่า “พุทธศาสนา สอนว่าถ้าเผชิญความตายด้วยใจสงบหรือวางจิตให้เป็นกุศล จิตก็จะไปสู่สุคติได้”^{๒๓} การที่

^{๒๓} วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ สัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล, “เตรียมตัวตายอย่างมีสติ”, visalo.org, ออนไลน์, แหล่งที่มา: https://www.visalo.org/article/D_TriemTurTay.htm (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๔)

พระไพศาล วิสาโล รวมถึงพระภิกษุรูปอื่นๆ ออกมาสอนเรื่องขณะจิตสุดท้ายแก่ชาวพุทธ ผู้เขียนมองว่า ท่านเหล่านั้นน่าจะเห็นความสำคัญของการเกิดมาเป็นมนุษย์และต้องการให้ชาวพุทธซึ่งถือว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ไปสู่สุคติเมื่อวาระสุดท้ายแห่งชีวิตมาถึง

๒. ในปัจจุบัน มี พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ มาตรา ๑๒ มีใจความว่า “บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตนหรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้”^{๒๔} สำหรับ มาตรา ๑๒ แห่ง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ นี้ แสง บุญเฉลิมวิภาส ได้อธิบายว่า “หลักการมาตรา ๑๒ นี้ ไม่ใช่การเร่งให้ตายเร็วขึ้นแต่ก็ไม่ได้ยื้อความตายออกไปเรื่อยและก็ได้ทอดทิ้งผู้ป่วยเพราะยังคงให้การรักษาแบบประคับประคองแม้ผู้ป่วยจะอยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งไม่อาจรักษาโรคให้หายได้ โดยได้การดูแลควบคุมความเจ็บปวด ดูแลทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ผู้ป่วยได้จากไปอย่างสงบ”^{๒๕}

จากคำอธิบายของแสง บุญเฉลิมวิภาส ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า มาตรา ๑๒ แห่ง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ เล็งเห็นความสำคัญของการตายอย่างสงบของคนใกล้ตาย ฉะนั้น การตายอย่างสงบที่เป็นความประสงค์ของมาตรา ๑๒ แห่ง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ จึงสอดคล้องกับคำสอนเรื่องขณะจิตสุดท้ายในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระไพศาล วิสาโล ออกมาให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ความตอนหนึ่งว่า “จิตสุดท้ายก่อนตายต้องเป็นกุศล คือสงบหรือกำหนดอยู่กับสิ่งที่ตั้งงาม ความสงบเป็นสิ่งสำคัญ เป็นเรื่องที่ต้องฝึก ถ้าฝึกก็มีโอกาสสงบได้ แต่สงบอย่างเดียวไม่พอ ต้องให้สว่าง คือมีปัญหาด้วย หมายความว่าขั้นแรก ต้องให้จิตสงบก่อน ขั้นต่อมาคือทำปัญญาให้เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เราจะพอใจแค่ทำให้จิตสงบ เพื่อจะได้ไปสู่สุคติ” ซึ่งคำสัมภาษณ์ของพระไพศาล วิสาโล ตรงกับพระพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเต อสงกิลฺลิจฺเจ สุคติ ปาฏิกฺขงา เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้”^{๒๖} หมายความว่า คนที่ใกล้ตายเมื่อจิตสงบ ผ่องใสย่อมได้ไปเกิดในสุคติ

ฉะนั้น เราอาจจะกล่าวได้ว่า มาตรา ๑๒ แห่ง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องขณะจิตสุดท้ายเช่นเดียวกันกับพระพุทธศาสนา ข้อเท็จจริง ๒ อย่างดังที่กล่าวมาในเบื้องต้น จึงสามารถยืนยันได้ว่า สังคมไทยได้รับอิทธิพลเรื่องขณะจิตสุดท้ายจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อสังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนเรื่องขณะจิตสุดท้ายจากพระพุทธศาสนา เราจะเห็นได้ว่า ในสังคมไทย ญาติของผู้ป่วยที่ใกล้ตาย จะพยายามทำให้ผู้ป่วยที่

^{๒๔} สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.), พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ , พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหพัฒนไพศาล, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^{๒๕} แสง บุญเฉลิมวิภาส, “หลักการมาตรา 12 ของพ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติคือ สิทธิที่จะขอตายตามธรรมชาติ”, ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, ออนไลน์, แหล่งที่มา: <https://infocenter.nationalhealth.or.th/node/26906> (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๔)

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒-๖๓.

ใกล้ตายนั้นได้ตายจากไปอย่างสงบ ดังกรณีตัวอย่างของผู้ป่วยรายหนึ่งเป็นสุภาพสตรีที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งที่เต้านมมา ๑๑ ปี และโรคมะเร็งก็ได้ลุกลาม ต่อมา ๔ เดือนสุดท้ายก่อนที่สุภาพสตรีผู้นั้นจะเสียชีวิต เธอป่วยหนักไม่สามารถเดินได้ จึงต้องนอนอย่างเดียว เตรียมตัวที่จะเผชิญกับความตาย และขณะเดียวกันเพื่อน ๆ ก็ช่วยกันสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้สุภาพสตรีผู้นั้นสามารถทำใจให้สงบได้ ผลปรากฏว่าเธอยอมรับความตายโดยไม่ทรมานทรมาย และจากไปอย่างสงบได้ในที่สุด^{๒๗} จากกรณีตัวอย่างนี้ เราอาจกล่าวได้ว่า สุภาพสตรีผู้นั้นและเพื่อนๆ ของเธออาจจะได้รับอิทธิพลคำสอนเรื่องขณะจิตสุดท้ายจากพระพุทธศาสนา

๔.สรุป

ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาทั้งหมด สามารถสรุปใจความได้ว่า มนุษย์เมื่อเกิดมาในโลกย่อมพบพาเอาความตายติดตัวมาด้วย มนุษย์ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงความตายไปได้ ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์ทำความดีละเว้นความชั่ว การที่พระพุทธศาสนาสอนแบบนี้เพราะพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า กรรมที่ทำลงไปจะเป็นตัวกำหนดชีวิตให้สูงและให้ต่ำ หมายความว่า คนที่ทำความดีย่อมได้ผลดี คนที่ทำความชั่วย่อมได้ผลชั่ว และมากไปกว่านั้นพระพุทธศาสนายังสอนอีกว่าขณะจิตสุดท้ายขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนทำความดีเพื่อการมีขณะจิตสุดท้ายที่ดี เพราะว่าหากขณะจิตสุดท้ายผ่องใสก็จะนำไปเกิดในสุคติ แต่หากขณะจิตสุดท้ายเศร้าหมองก็จะนำไปเกิดในทุคติ

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
_____ อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
_____ อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ภาค ๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
_____ อภิธมมตตถสงคโห จ ตโยอภิธมมตตถสงคหฐีกา เจว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๒.
มหามกุฏราชวิทยาลัย. มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

^{๒๗} วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ สัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล, “เตรียมตัวตายอย่างมีสติ”, [visalo.org](https://www.visalo.org/article/D_TriemTurTay.htm), ออนไลน์, แหล่งที่มา: https://www.visalo.org/article/D_TriemTurTay.htm (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๔)

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____ มังคลัตถที่ปิ่นแปล เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.). พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหพัฒนไพศาล, ๒๕๕๐.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ ๔,

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกพิมพ์ไท จำกัด, ๒๕๕๗.

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ สัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล, “เตรียมตัวตายอย่างมีสติ”, [visalo.org](https://www.visalo.org),

ออนไลน์, แหล่งที่มา: https://www.visalo.org/article/D_TriemTurTay.htm (๒๑

ธันวาคม ๒๕๖๔)

แสวง บุญเฉลิมวิภาส, “หลักการมาตรา 12 ของพ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติคือ สิทธิที่จะขอตายตามธรรมชาติ”, ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, ออนไลน์,

แหล่งที่มา: <https://infocenter.nationalhealth.or.th/node/26906> (๒๑ ธันวาคม

๒๕๖๔)

